

דניאל שפרבר

על סדקית ומגינים*

1. מחט של סדקית

בעירובין נ"ג ע"א אנו קוראים:

א"ר יוחנן: לבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סדקית וכו'.

משמעות מאמרו של ר' יוחנן ברורה היא: כמה גדולה היא ירידת הדורות. פעם היו בני דעת גדולים - כי הלב הוא מקום הדעת¹ ועכשיו דעתם מצומצמת וקטנה. מאמרו זה מזכיר לנו את הפתגם בשבת ק"ב ע"ב²: "אם ראשונים בני מלכים, אנו בני אנשים; אם ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים". אכן הראשונים לבם רחב כפתחו של אולם; ופתחו של אולם היה כידוע לנו ממשנה מדות ג' ז': "גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה", ואילו לבם של אחרונים רחב הוא כפתחו של היכל שהיה, כפי שמלמדתנו המשנה, שם, ד' א': "גבהו עשרים אמה, ורחבו עשר אמות". אולם בדורנו לבם של חכמים צר כמלוא מחט סדקית³. אמנם אין אנו יודעים בבירור מהי מחט סדקית, ומה משמעותה המדוייקת של המלה **סדקית**, אבל ברור שמדובר במחט קטנה. לכל המחטים עין קטנה, ובודאי בהשוואה לפתחו של אולם ופתחו של היכל קטנה עד למאד. אולם אולי כוונה נוספת יש בהשוואה הזאת, שהרי פתחים אלה **רחבים** היו ורוחבם כחצי גובהם, ואילו במחטים של התקופה הרומית - בה חי ופעל ר' יוחנן (שנפטר בשנת 279 לספירה) - היתה עין המחט צרה מאד. לרוב היה רוחבה

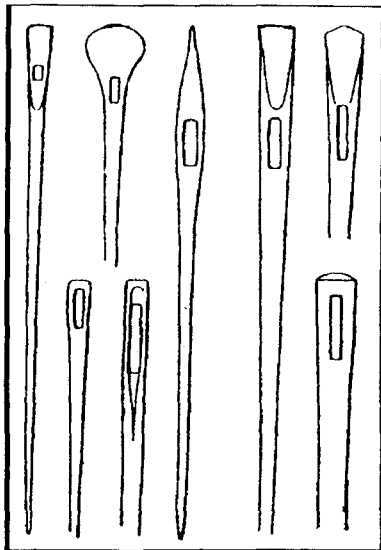
* הערות אלה, יותר ממה שבאו לפתור בעיות, באו להציג ולעורר את ציבור הלומדים להמשך חקירתן.

1. ראה ערך **לב**, מילון בן יהודה, ה', עמ' 2587-2588.

2. ובירושלמי דמאי א' ג', ושקלים רפ"ה.

3. ראה ספרו של ש' קרויס, *Talmudische Archäologie*, ח"א, לייפציג, 1910, עמ' 583 הערה 390, וראה בלעהונווערטער שלו, ח"ב, עמ' 381, ערך **סידקי**.

כשמינית עד עשירית מגובהה (ראה תמונה מס' 1)⁴. הדי פתחה של המחט לא רק היה קטן אלא צר עד למאד, וכך לצערנו לבם של חכמי הדור, טוען ר' יוחנן.

תמונה מספר 1:
מחטים רומיים

2. סוגי מגינים

במסכת כלים ריש פרק כ"ד שנינו: "שלשה תריסין הם, תריס הכפוף - טמא מדרס; ושמשחקין בו בקמפון - טמא טומאת מת; ודיצת הערביין - טהורה מכלום...". המפרשים פירשו כי מדובר בשלושה מיני מגינים: אחד כפוף ששוכבים עליו ועל כן הוא טמא טומאת מדרס, זה שמשחקים אתו ב-campus אינו עומד לישיבה ולכן אינו מטמא במדרס, אלא טמא בשאר מיני הטומאה, ואילו הסוג השלישי - דיצת הערביין - הינו מגן קטן שאינו משמש להגנה כלל אלא למין משחק (ואינו נחשב כלי תשמיש), ועל כן אינו באף אחד מסוגי הטומאה (ראה בפירושים על אתר).

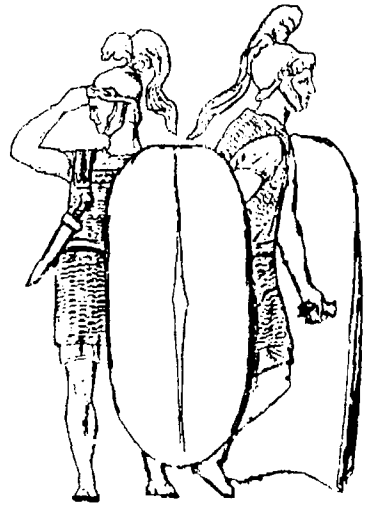
והנה אצל הרומאים היו שלושה סוגים של מגינים, ונתאר כל אחד בפני עצמו:

4. לספרות על מחטים רומיים ראה: W.H. Flinders Petrie, Tools and weapons, London, 1917, p. 53, pl. LXII, N. 21-25; John Ward, The Roman Era: Britain, London 1911, pp. 221-222, 239, fig 68; A guide to the exhibition (of the British Museum), illustrating Greek and Roman Life, London 1929, p.138. על מחטים ארץ ישראלים בתקופת בר כוכבא, ראה ל' ידן, הממצאים מימי בר כוכבא במערת האיגרות, ירושלים תשכ"ג, עמ' 91, ובהערה 109 שם, הפניות ל DJD ב', וכו', וראה בתמונה שם, עמ' 94. אולם שם דובר על מחטים גדולים וגסים.

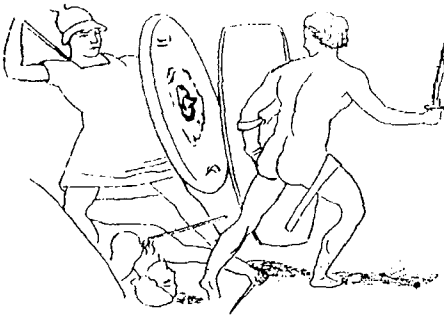
א. Scutum - הוא מגן כפוף גדול המקיף את החלק המרכזי של הגוף, היה בשימוש של החייל הרגלי הרומאי ונקרא לפעמים *scuta longa*, מגן ארוך. לפי פלביוס (6.23) היו ממדיו כ-1.30 מטר בגובה וכ-70 ס"מ ברוחב. על תריס כפוף מעין זה בהחלט יכול היה החייל העייתי לשכב למנוחתו (ראה תמונות 2, 3, 4, 5).

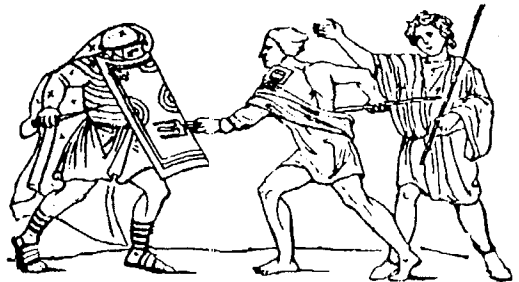
תמונה מספר 3

תמונה מספר 2

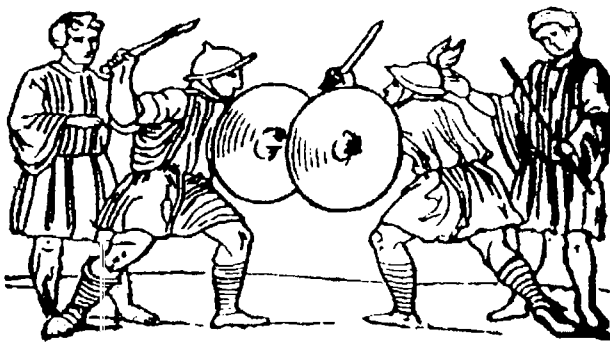
תמונה מספר 5

תמונה מספר 4

.Vergil. Aen. 8.662, Ovid. Fast. 6.392 5

ב. הסוג השני של מגינים נקרא clipeus, והוא עגול ובולט באמצעיתו כלפי חוץ, עם boss (ראה תמונות מס' 5, 6). על כן אי אפשר היה לשבת עליו או לשכב עליו, ועל כן אינו מטמא בטומאת מדרס. הקמפון שהיו משחקים בו, היה ה-arena⁷, מקום שהגלדיטורים היו נלחמים זה בזה (או בחיות טרף) בפומבי, לעיני הקהל המתלהב⁸. אמנם תקשה עלינו העובדה שבמשחקי הקמפון השתמשו הנלחמים גם ב-scuta, ולא רק ב-clipei⁹ אולם יש להבחין בין שני מיני גלדיטורים - ויש עוד מינים - האחד הנקרא Myrmillo, שהיה משתמש ב-scutum הארוך, ואילו ה-Thraces השתמשו אך ורק ב-clipeus העגול¹⁰, או שמא היו ה-Thraces מצויים יותר במשחקי הארינה שבארץ ישראל.

תמונה מספר 6

ג. היה גם סוג שלישי של מגן שלא שימש להגנה כלל, אלא לשם נוי בלבד. היו תולים אותו בגג של ה-porticus, ב-atrium או ב-impluvium של בתים

6. ראה בספרם של M.C. Bishop & J.C.N. Coulston, Roman Military Equipment, לונדון 1993, עמ' 148, ותמונה 7a (מן ה-Via Latina שברומא, מן המאה הרביעית לספח"נ).
7. ראה על כך בהרחבה בעבודתו המצוינת (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית) של זאב וייס, תרבות הבידור ומבני הבידור להמונים בארץ ישראל הרומית והשקפתה במקורות חז"ל, תשנ"ז, כרך א', עמ' 198 ואילך, 224 ואילך, ובמיוחד בעמ' 203 הערה 38, ושם הובאה הביבליוגרפיה הדרושה.
8. ראה בספרו של ש' קרויס, פרס ורומי בתלמוד ובמדרשים, ירושלים תש"ח, עמ' 168-169.
9. ראה בתמונות שהובאו בספרו של M. Grant, Gladiators, מהדורת Pelican 1967, מס' 5, 6, 8, 12, 21, 23, 25, 27, 31, 33, 34.
10. ראה במילונם של A. W. Smith, W. Wayte & L. E. Marindin, Greek and Roman Antiquities, לונדון 1890, ח"א, עמ' 918-919.

פרטיים (של עשירים בעיקר)¹¹ וכדבר של נוי לא היה מקבל טומאה¹², אבל אין סוג זה מתאים למונח **דיצת הערביין**.

מסורת הגאונים מפרשת כי **דיצת הערביין** הינה תריס קטן ביותר ושמה בטיית אגפה של תובייתה¹³. אולם גם עניין זה אינו מבורר כל צרכו¹⁴ ושמה יש להציע בדרך של השערה שכבר בעת העתיקה היו משחקים באותו משחק שמצאנוהו אצל הערבים בימי הביניים ועד לראשית המאה ה"ט. כי כן כתב Edward Lane, בספרו הקלאסי **The Manners and Cultures of the Modern Egyptians**, שהופיע לראשונה בשנת 1836, בפרק י"ז, על המשחקים¹⁵, וזו לשונו:

On such occasions too mock combats between two men, usually clad only in their drawers, and each armed with a sabre and a **small shield**, are not unfrequently witnessed - neither attempts to wound his adversary, every blow is received on the shield.

כלום יכולה היתה **דיצת הערביין** להיות מגן קטן מעין זה שהשתמשו בו רק לשם משחק מדומה ולא לשם הגנה אמיתית, ועל כן אינו נחשב ככלי תשמיש ומשום כך אינו מקבל טומאה¹⁶? אולם עדיין העניין דרוש בירור.

11. ראה במילון שם עמ' 461, ורבים כאלו נמצאו בפומפיי והרקולניאום
12. ראה בכלים י"ד ה', וראה מש"כ בספרי - **תרבות חומרית בארץ-ישראל בימי התלמוד**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 101, 141-142.
13. ראה פירוש הגאונים לסדר טהרות, מהדורת ר"ן אפשטיין, ברלין 1921, עמ' 65, הערה 3, והשווה במבואו, **Der Gaonisch Kommentar zur Ordnung Tohoroth**, ברלין 1915, עמ' 73.
14. ראה בן יהודה ב', עמ' 931א', ערך **דיצה** א', ומש"כ ש' קרויס, **ZDMG 70**, 1916, עמ' 333-334.
15. מהדורת **Everyman**, לינדון - ניו יורק 1966, עמ' 357
16. כך פירש הרמב"ם בפירוש המשניות שלו, וראה בדברי המשנה האחרונה למשנתו כאן; ועוד ראה מה שכתב בסדרי טהרות בביאור שיטת הר"ש כאן, ודו"ק.